

Roma Mimarlığı: Ders 19 Transkript

7 Nisan, 2009 << [geri](#)

1. Bölüm. Roma İmparatorluğu'nda Barok Mimari [00:00:00]

Profesör Diana E.E. Kleiner: Herkese günaydın. Bugün – aslında bir saniyeliğine geri dönelim. Son birkaç haftadır size sürekli Roma mimarlığında barok olarak tanımladığımız unsurları; barok olarak tanımladığımız unsurları Roma mimarlığındaki barok akımı görmeye başladığımızı söylüyorum. Bugün bu konuya odaklanmak istiyorum, o nedenle de bugünkü dersimizin konu başlığı “Barok Stilde En Yeniler”. Başlarken, en başından birkaç noktayı vurgulamak istiyorum.

Önce neleri Roma Dönemi barok mimarlığının üç temel özelliği olarak gördüğümün altını çizmek isterim. Bunların ilki; barok yapılar, daha doğrusu bizim bugün barok olarak adlandıracağımız stilde yapı inşa eden mimarlar ve işverenler bu yapılarda geleneksel mimari elemanlar kullanmışlardır. Geleneksel mimari elemanlar derken geniş ölçüde Yunan ve Etrüsk mimarlığının geleneksel dağıncığını kastediyorum. Yani burada sütunlardan söz ediyorum; alınlıklardan söz ediyorum; burada lento, entablatur gibi elemanlardan söz ediyorum. Tüm bu geleneksel unsurları kullanmışlar ama çok farklı bir biçimde. Bu birincisi.

İkincisi, Roma barok yapıları çok yoğun, hatta neredeyse gereğinden fazla bezemeli olma eğilimi gösterir. Aslında bu yapılar bezemeyle kaplıdır, hatta o kadar çok bezeme vardır ki, geleneksel dağıncığı oluşturan mimari elemanların da aralarında bulunduğu bazı mimari parçalar neredeyse kütlelerinden arınıp soyutlaşmış gibi görünür. Üçüncüsü ve belki de bazı açılardan en önemlisi; bu geleneksel mimari elemanların cepheyi canlandıracak, burada bir tür hareket ve dalgalanma yaratacak şekilde kullanılmış olmasıdır. Barok stilde inşa edilmiş yapılarda girintiler ve çıkıntılar, yani içe ve dışa doğru bir hareketlenme gördüğümüzü dile getirmiştik. Sonuç olarak, bugün inceleyeceğimiz yapılara bakarken bu noktaları aklınızın bir köşesinde bulundurun.

Bugün öncelikle, imparatorluğun doğu kesimine odaklanacağımızı da belirtmek isterim. Zira bu bölgede çok sayıda barok yapı örneği bulunmaktadır. bunun nedeni, bölgede geniş ölçüde Yunanistan'ın ve Yunan mimarlığının güçlü etkisiyle, geleneksel mimari elemanların kullanımının çok uzun bir geçmişinin olması ve aynı zamanda sütun ve

benzeri elemanlar için gerekli olan yüksek kaliteli mermer kaynaklarının bulunmasıdır. Bu nedenle bugün imparatorluğun doğusuna odaklanacağız.

Bir noktanın daha altını çizmek istiyorum; Barok mimari deyince genelde kimsenin aklına antik Roma gelmez; herkes daha ziyade 17. yüzyıl İtalya'sını düşünür. Herkesin aklına o dönemde yaşamış olan iki büyük mimar; Bernini, Gian Lorenzo Bernini ve Borromini, Francesco Borromini gelir. Bernini ve Borromini iki rakip mimardı. Yaptıkları eserler genellikle birbirleriyle bir tür diyalog içindedir. Özellikle aklıma gelen Bernini'nin Dört Nehir Çeşmesi ile Borromini'nin Sant'Agnese in Agone Kilisesi'nin bulunduğu Piazza Navona. Bu iki yapı bir anlamda birbirleriyle konuşuyor.

Bilmiyorum, aranızda hiç – ama eminim hepiniz Dört Nehir Çeşmesi'ni biliyorsunuzdur. Nehirlerden biri, kendini korumak istiyormuş gibi elini şu şekilde kaldırmıştır. Yüzü Borromini'nin kilisesine dönük olan bu heykel, kendisini ondan korumaya çalışıyor gibi görünüyor. Yani Bernini'nin nehri kendisini Borromini'nin, kötü yapıldığı için her an yıkılacakmış gibi görünen kilisesinden korumaya çalışıyor. Bu iki adam arasındaki ilginç bir diyalog. Yani barok deyince bunu düşünüyoruz.

Burada birkaç örnek görüyoruz. Bugün ders boyunca bazı örnekler, özellikle de Borromini yapılarından örnekler göstereceğim. Ama şimdi San Pietro'ya bakalım. Burada resmini gördüğünüz San Pietro'nun kubbesi daha önce de söylediğimiz gibi, Michelangelo tarafından tasarlanmıştı. Cephesi ise, yine bir 17. yüzyıl mimarı olan Carlo Maderno tarafından yapılmış. Ama en ilginç Bernini tarafından tasarlanan bu oval kollarıdır. Sütun dizilerinden oluşan bu kollar alanı sarıyor. Bu sütunlu kolları sol üstteki fotoğrafta daha net olarak görebiliyorsunuz. Hem cephede hem de kolları gördüğünüz tüm bu devinim; girintili çıkıntılı hareketlenme 17. yüzyıl barok mimarlığının bir özelliğidir.

Bu sömestr boyunca derslerde de hep söylediğim gibi, önce Romalılar tarafından yapılmamış bir şey yok. Bugün de bunu göstermek istiyorum. Bugün tanımlayacağımız Roma barok mimarisinin Borromini ve Bernini gibi mimarlar üzerinde çok büyük bir etkisi olduğunu göreceğiz. Size birkaç örneği hatırlatmak istiyorum. Geçmişini düşünün; mimaride yarım daire, kavis kullanma fikri, burada eksedralarını gördüğünüz Palestrina'daki Fortuna Primigenia Kutsal Alanı gibi yapılarla Romalılardan çıkmıştır. Yine ödev konularını tartıştığımız dersten hatırlayacağınız ve Bernini'nin oval sütun dizisinden çok daha eski olan Gerasa'daki oval meydan veya oval forum. Yani bugün Roma Dönemi barok mimarlığının sadece kendi başına değil, aynı zamanda 17. yüzyıl İtalyan mimarlarına bir model, bir esin kaynağı

olması bakımından da son derece önemli olduğunu göstermeye çalışacağım.

Birkaç örnekte Roma barok mimarlığının başlangıcına, oluşum aşamasına değinmiştik – buna oluşum aşaması diyebiliriz. Şimdi bunlara tekrar bakalım. İkinci Stil Roma duvar resmini düşünün. Burada Augustus Evi'nin Maskeli Odası'ndaki tiyatro cephesini görüyoruz. Boyayla resmedilmiş bu tasvirde iki yanında dışa taşkın mimari elemanlar yani lentolar, üstünde de bir tür alınlık olan sütunlar vardı. Bu türden ilk arayışları, resim sanatında M.Ö. 60 – 50 yıllarından itibaren görmeye başlamıştık. Bu örnek ise M.Ö. 30 – 20 yıllarına tarihlenmekteydi. O zaman bu tip resimlerle tiyatro mimarisi arasında doğrudan bir ilişki olabileceğini belirtmiştik. Ancak, o dönemden korunagelen mimari kalıntılar arasında bu özellikleri taşıyan bir buluntu yoktu. Ama o zaman da belirttiğim gibi, o dönemde ahşaptan yapılmış bu tip bazı *scaenae frons* örnekleri olabilir. Ama tabii bunlar yok olup gitmiştir.

Ayrıca Roma'daki Forum Transitorium'u da hatırlayacaksınız. Yapımına Domitianus zamanında başlanan Nerva zamanında tamamlanan bir yapıydı. Burada yine ondan bir ayrıntı görüyoruz. Bugün Roma mimarlığındaki barok stil olarak tanımlayacağımız bu dışa taşkın elemanları ilk kez bu yapıyla gerçek mimaride görmüştük. Burada da geleneksel mimari elemanların kullanılmış olduğunu görüyorsunuz. Üzerlerinde dışa taşkın entablaturlar bulunan sütunlarla; bu örnekte Korinth sütunlarıyla cephede bir dizi girintili çıkıntılı bölmeden oluşan bir sistem yaratılmış, böylece forumun kenarı boyunca uzanan bir tür dalgalanma hareketi oluşturulmuştu. Ve frize bakarsanız; yine hatırlayacağınız gibi, bu friz sütunların kenarında da devam ediyordu. En tepede de bir Minerva kabartması vardı. Henüz buna çok bezemeli diyemeyiz, ama bu da bezemeli sayılabilir. Ama örneğin Flaviuslar zamanında bol miktarda ilginç bezeme kullanıldığını hatırlayacaksınız. Yani bu tip arayışları o dönemde görmeye başlıyorduk.

Ardından M.S. 3. yüzyıl başlarında, daha önce Domitianus tarafından yaptırılmış olan Palatinus Sarayı'na Septimius Severus için eklenen cepheyle yani Septizodium ile bu tarzda belirgin bir ivme gözlenir. Bu inanılmaz cephe her şeyden önce gösteriş için yapılmıştı. Söylediğim gibi, bunun bir çeşme olarak da kullanıldığını sanıyoruz. Üç büyük nişi, üç katlı kavisli sütun sıralarıyla, iki yandaki kanatlarıyla daha ziyade bir tiyatro sahnesine benziyordu. Yani tüm bu geleneksel mimari elemanlar; sütunlar, lentolar ve diğerleri bir cepheyi dekore etmek için kullanılmıştı. Bunun da ötesinde yapıya bir hareket katmıştı -- çıkıntı yapan bölme, girinti yapan

bölme, çıkıntı yapan bölme, girinti yapan bölme – Bunu yapmak için sütun gibi geleneksel mimari dil; geleneksel mimari dağarcık kullanılmıştı.

Ardından, Roma'da Vatikan'ın altında bulunan ve 2. yüzyıla tarihlenen Caetennii Mezarı'nı göstermişim. Tuğla kaplı beton bir cephesi olan bu mezarın Ward-Perkins'den alınan bu aksonometrik görüntüsüne bakmıştık. Tuğlalar, o dönemde yaygın olduğu üzere açıkta bırakılmıştı. Ama biz, mimarların duvar yüzeyini arkitektonik unsurlarla bezeyerek ilginç bir hareketlenme yarattıkları iç mekanına odaklanmıştık. Burada gördüğümüz gibi, bir niş ve İkinci Stil'den tanıdığımız kırma bir alınlık var. Üçgen bir alınlık, içindeki diğer üçgen alınlığın görülebilmesi için bölünmüş. Duvarın geri kalanı sütunlarla donatılmış. Yani burada da duvarlarda girinti ve çıkıntılarla oluşan hareketlenmeyi algılayabiliyoruz. Bu mezarın bugünkü durumu. Sütunlar artık yerinde değil ama bu başlıkların altında sütunlar olduğunu hayal ederek, duvarlardaki hareketliliği, barok olarak tanımlayabileceğimiz o ifadeyi gözünüzde canlandırabilirsiniz.

2. Bölüm. İtalya'daki Barok Unsurlar [00:11:51]

Dediğim gibi, antik Roma barok mimarisi için en iyi örneklerimiz imparatorluğun doğusunda bulunmaktadır. Bugün onlara yoğunlaşacağız. Gerçi batıdan da birkaç örneğimiz olacak ama onların çok fazla ayrıntısına girmeyeceğiz. Aslında batıdan, Santa Maria Capua Vetere'den başlayacağız. Buradaki haritada konumuna bakalım. Campania'da, bu sömestr sözünü ettiğimiz yerleşimlerin hepsine çok yakın. Burada örneğin Pompeii, Herculaneum, Oplontis ve Benevento'yu görüyorsunuz. Napoli burada. Santa Maria Capua Vetere'nin tüm bu söylediğimiz yerlere ne kadar yakın olduğunu görüyorsunuz.

Santa Maria Capua Vetere'de gerçekten çok iyi durumda korunmuş bir Roma mezarı bulunmuştur. Resmini burada ortada görüyorsunuz. M.S. 1. yüzyıla tarihlenen bir Roma mezarı. Betondan yapılmış ve *opus incertum*'la kaplanmış olduğunu net bir biçimde görüyorsunuz. Ama nişlerin çevresinde, silindirin ve tepedeki *tholos* silmelerinin yapımında bir miktar tuğla kullanılmış olduğunu da görebiliyorsunuz. Bu durum araştırmacıların biraz aklını karıştırmış, mezarı hangi döneme tarihleyeceklerini bilememişlerdir. Bunun nedeni biraz da burada görülen barok özelliklerdir. Burada gördüğümüz gibi, dalgalı bir cephe var. Bunlar sütun değil, daha ziyade silindir; Fırincının Mezarı'nda gördüğümüz silindirlere benzeyen silindirler.

Ama bu dalgalı cephe, mimari elemanların kullanımı, bezemeye olan ilgi ve silindirler dediğim gibi, araştırmacıların aklını karıştırmış. Tarihleme

konusunda iki arada bir derede kalmışlar. Kimisi *opus incertum* kullanımından dolayı Palestrina'daki Fortuna Primigenia Kutsal Alanı gibi yapılarla aynı zamanda inşa edilmiş olduğunu; kimisi de tuğla kullanımından dolayı – ki üzerinin *stuccolu* olduğuna inanıyoruz-- bunun M.S. 2. yüzyıl sonlarına ait olabileceğini ileri sürmüştür. Ama bu Ostia'da gördüğümüz tuğladan ziyade Pompeii'den bildiğimiz kiremit tuğlaya benzemektedir. Bu nedenle, ben 1. yüzyıla, M.S. 1. yüzyıl sonlarına tarihlenmekten yanayım. Ama gördüğümüz diğer bazı yapılar gibi, örneğin Forum Transitorium örneği gibi bu yapıyı da, sonradan gerçekleştirileceklerin erken bir öncüsü, bir denemesi olarak düşünmemiz gerekir. Bu tip düzenlemeler, özellikle M.S 2. yüzyılda yaygınlaşacaktır.

Bu mezarın takma adı öreke anlamına gelen "La Conocchia"dır. Öreke dokumacılıkta iplik eğirmek için kullanılan bir alettir. Yapı antik çağ örekelerine benzediği için böyle bir ad verilmiş: La Conocchia. Mezarı tasarlayanların böyle bir benzetmeyi amaçlamış olması ya da burada iplik atölyesinde çalışan bir kadın veya adamın gömülü olması gibi çıkarımlar çok zorlama olur ve kanımca bunlar çok düşük olasılıklardır. Sadece aklıma geldiği için söyledim. Ama takma adı bu. Sağda Fırıncının Mezarı, solda ise henüz görmediğimiz ama gelecek hafta Güney Fransa'daki Roma mimarlığından konuşurken sözünü edeceğimiz Saint Rémy'deki Julii Anıtı. Bunlara birlikte bakınca, burada her ikisinden de alıntı olduğunu görebiliyoruz.

Her iki mezar da daha erkendir. Bu, bildiğiniz gibi Augustus Dönemi'ne tarihlenmekte, soldaki ise, Iulius Caesar zamanındandır. Bu ikisi model alınmıştır, demiyorum, sadece M.S. 1. yüzyıl sonlarında bu mezar inşa edildiğinde bu unsurlar zaten vardı, demek istiyorum. Eurysaces Mezarı'nın büyük silindirleri. Aslında buna daha çok benziyor, çünkü hem Julii Anıtı hem La Conocchia kule mezar olarak adlandırılan tiptedir. Kule mezarların yüksekliği genişliklerinden daha fazladır. Birkaç katlıdır. Bu örnekte düz bir kat, silindirik bir orta kat ve en tepede de bir *tholos* var. Julii Anıtı'nda da benzer tipte bir düzenleme görüyoruz; Basamaklı bir kaide, kabartmalarla bezenmiş bir üsttemel, bir quadrifrons ve en tepesinde de bir *tholos*.

Fakat bu ikisi arasındaki farklar da ilginçtir. Bu mezarda, barok diyebileceğimiz özellikler görüyoruz; Genel olarak niş gibi, alınlık gibi, silindirik öğeler gibi geleneksel unsurlar kullanılarak dalgalı bir cephe oluşturulmuş. Ama bakın *tholos* nasıl işlenmiş. Julii Anıtı'ndaki *tholos*'a bakarsak, bu bir kült binası gibi görünmektedir. Bir kült binasında olduğu gibi içinde bir heykel var. Bunda ise, gördüğünüz gibi kör pencereler var.

İçeride görünmüyor; İçinde bir şey yok. Yani bu örnekte *tholos*, içine dini objeler ya da heykeller koymak amacıyla değil, bir dekor olarak yapılmış.

La Conocchia'dan bir ayrıntı. Burada sanırım, bu tip anıtlarda görülmeye başlandığını söylediğim hareketlenmeyle neyi kastettiğimi anlıyorsunuz. Bu beton bir yapı. Bu örnekte beton kullanılarak bir dalgalanma yaratılmış. Geleneksel unsurlarla yaratılardan bir şekilde farklı. Ama burada bir bileşim görüyoruz: *Opus incertum* ile kaplanmış beton bir duvar, kenarlarda büyük silindirler ve burada da nişlerle, alınlığıyla bir *aedicula*. Kör pencerelerin arasında da silindirler var. Burada *opus incertum* işçiliğinin yanı sıra silme ve benzeri unsurların yapımında kiremit tuğla kullanılmış.

La Conocchia'nın orta bölümünü, Roma'daki bir 17. yüzyıl Barok yapısı ile kıyaslamak istiyorum. Bu, Francesco Borromini'nin Roma'daki Sant'Ivo Kilisesi'nin cephesindeki kavsi ve bu kavsin içbükeyliğiyle kubbenin dışındaki dışbükeyliğin zıtlığını vurgulayacak bir açıdan çekilmiş bir fotoğrafı. Bu da aynı türden bir düzenleme. Yani, yine 17. yüzyıl mimarlarının antik Roma'dan korunagelen bu tip örneklerden esinlendiğini gösteren bir örnek.

Perdenin solunda gördüğünüzün Palatinus Tepesi'ndeki Domitianus Sarayı'nın oval çeşmesi olduğunu hatırlayacaksınız. Çeşme yemek yenen *triclinium*'un penceresinden görülebilecek biçimde yerleştirilmişti. Rabirius tarafından tasarlanmış olan bu çeşmenin betondan yapılmış olduğunu da hatırlayacaksınız. Oval duvarın dışbükeyliğini, aynı şekilde merkezi kısmındaki dışbükeyliği görüyorsunuz. Ama Rabirius'un bu tuğla kaplı beton duvarda yarattığı içbükeyliğe, girintilere, çıkıntılara bakın. Burada göstermek istediğim, bu tür düzenlemelerin sütunlu mimariyle olduğu gibi, betondan da yapılabilemiş olduğudur. Ama sözünü ettiğimiz bu devrimsel beton mimari ile bugün tanımlayacağımız barok mimari arasındaki fark, barok mimaride efektlerin betonla değil, sütun, alınlık gibi geleneksel unsurlarla yaratılmış olmasıdır.

Tüm bunların bir araya geldiği yerin Hadrianus'un Tivoli'deki villası olduğunu hatırlayacaksınız. Burada Piazza d'Oro'yu; Piazza d' Oro'nun planını görüyoruz. Sekizgen bir vestibül, açık, geniş bir dikdörtgen alan ve en sağda *aula* yani kabul salonu. *Aula*'da harika dalgalı duvarlar olduğunu hatırlayacaksınız. Ama *aula*, bu dalgalı duvarlardan betonla değil, sütunlarla ayrılmıştı. Sütunların kavisli bir hat üzerine dizildiğini ve üstündeki beton kubbeyi taşıdığını hatırlayacaksınız. Yani burada kavisli bir hat boyunca uzanan geleneksel mimari öğelerle, tepesindeki betonun

mükemmel bir birleşimi vardı. Sonuç olarak, Hadrianus zamanında zaten bu tip, daha ileri arayışlar başlamıştı.

Bir de size çok ilginç bir duvar resmi göstermek istiyorum. Bu Pompeii'de bulunan Labirent Evi (Casa del Labirinto). Erken bir tarihe, M.Ö. 50 yılına ait. Olağanüstü bir mekan. Burası evin atrium'u. Çok sayıda farklı atrium olduğunu söylemiştik. Hiç sütunu olmayan atriumlar vardı; havuzunun etrafında dört tane sütunu olan *atrium tetrastylum*'lar vardı. Burada ise, havuzun etrafını çevreleyen kalabalık bir grup sütun var. İçinde dörtten fazla sütunu olan atriumlara *atrium corinthium* denmektedir. Çok sütunlu olanlar *atrium corinthium*'dur.

Burada gerçek sütunların, duvara resmedilmiş kurgusal sütunlarla ilişkili olacak bir biçimde yerleştirildiğini görüyoruz. Öyle ki, burada durduğunuzda gerçek sütunlar arasından, kırma bir üçgen alınlığın arkasında görülen bir *tholos*'a bakıyorsunuz. Bunu size iki nedenle gösteriyorum. Biri, bu tip şeyleri çok erken bir dönemde resimlerde gördüğümüzü hatırlamanız için. Bunun M.Ö. 50 yılına ait olduğunu unutmayın; yani hala Cumhuriyet Dönemi'ndeyiz. Gördüğünüz gibi, geleneksel mimari unsurlarla oynanmış, arkasındakinin -- bu örnekte *tholos*'un görünmesi için parçalara ayrılıp açılmış.

Ama ayrıca bakın; *tholos* uzaktaymış gibi görünüyor. *Tholos*'a bir duvar açıklığından, bir pencereden bakıyormuşsunuz gibi bir duyguya kapılıyorsunuz. Kırma üçgen bir alınlığın arkasına yerleştirilmiş. Alınlık bölünerek arkasındaki manzaranın görülmesi sağlanmış. Resme baktığınız zaman *tholos*'un etrafında bir peristil olduğunu ve çevrede yeşillikler olduğunu anlıyorsunuz. Duvarın gerisinde uzanan manzara fikri, buraya sütunlar eklenerek vurgulanmış. Yani, gerçek sütunlar arasından kurgusal sütunlara, kırma üçgen alınlığa ve bunun gerisindeki *tholos*'a bakıyorsunuz. Bunun konuyla ilgisini birazdan başka yapılardan söz ederken anlayacaksınız.

3. Bölüm. Petra'daki Barok Cephe Mimarlığı [00:23:41]

Şimdi, antik Roma Dönemi'nin barok olarak adlandırdığımız mimarlığının korunagelen en güzel örneklerini görmek için doğuya geçmek istiyorum. Bugün Ürdün'de bulunan bir yerleşimle başlayalım. Doğu Roma İmparatorluğu'nun bir haritasını görüyoruz. Söz konusu yerleşim Petra burada. Bugün Ürdün sınırları içinde. Kızıl Deniz'le, Mısır'la, İskenderi'yle, Judaea'yla yani şimdiki İsrail topraklarıyla ve diğer yerleşimlerle olan ilişkisine bakın. Aslında bugün burada görülen Baalbek gibi, oval meydan ya da forumun bulunduğu Gerasa gibi başka şehirlere de bakacağız.

Petra'nın konumu gösteren bir başka harita; Ürdün'de, Amman'la ve yukarıda alt kısımda gördüğünüz Gerasa antik kenti ile olan ilişkisini görüyorsunuz. İsrail sınırına ve aşağıdaki Aqaba'ya epey yakın.

Petra havasına girmeniz için buradan yürüyoruz. Burada çölün yanı sıra inanılmaz güzel kayalıklar var. Burada Petra'da Siq olarak bilinen kayalıktan geçiyoruz. Burası, buradaki Roma mimarlığını anlayabilmek için yerel adetler; daha önce burada olanlar; Roma Dönemi'nden önce inşa edilen yapılar hakkında bilgi sahibi olmamızı gerektiren ilginç eyaletlerden biridir. Bu bölgede, Romalılardan önce Nabatilerin yaşadığını biliyoruz. N-a-b-a-t-i-l-e-r. Nabatilerin de yapılar inşa ettiklerini, inşaatlarında da öncelikli olarak taş ve çamur kullandıklarını biliyoruz

Burada gördüğünüz tip kaya mezarlarının, Nabatiler zamanından beri zaten bilinen bir tip olduğunu tahmin edebilirsiniz. Ve bakın çok ilginç; bazı bezeme ayrıntılarına yakından bakarsanız, burada bir tür kademeli bir dekorasyon olduğunu görürsünüz. Palmyra'daki Bel Tapınağı üzerine ödev yapanlarınız bunu hatırlayacaktır. Burada da benzer bir şey görüyoruz. Burada Nabatilerin, Romalılar gelmeden önce burada taştan, çamurdan ne inşa ettiğini bilmemiz önemlidir. Böylece Romalılar gelip kendi yapılarını inşa etmeye başladıklarında nelerden esinlenmiş olduğunu anlayabiliriz.

Onlar da mezarlarını Petra kayalıklarına oymaya karar verdiler ve bunlar Roma Dönemi'nin korunagelen en görkemli ve en sıradışı mezarlarından. Bugün size bunlardan iki tanesini; Deir ve Khazne mezarlarını göstermek istiyorum. Önce Deir olmak üzere iki mezardan da söz edeceğiz. Kayalara oyularak yapılan bu Deir örneğine baktığınız zaman bunun sadece çok etkileyici olduğunu görmekle kalmaz, aynı zamanda "Roma cephe mimarisi zirveye ulaşmış" dersiniz. Bu gerçekten Roma cepheciliğidir, çünkü burada olan sadece bir fasad yani cephe; başka bir şey yok. Mezar odaları kayanın içinde. Oraya bir giriş açmak dışında bu odalarla ilgili bir şey yapmamışlar. Tüm emeği sanki doğanın bir parçasıymış gibi görünen bu cepheye harcamışlar.

Deir'deki bu mezara bakar bakmaz bunun, M.Ö. 60 – 50 yıllarına ait İkinci Stil Roma duvar resimlerinde gördüğümüz mimarinin gerçek mimaride karşımıza çıkan bir çeşitlemesi olduğunu hemen fark etmiş olmalısınız. Burada da kesinlikle aynı şey söz konusu; üçgen bir alınlık, içerdeki *tholos*'u görünür kılmak için ayrılmış. Bu örnekte, bu ikinci katta yapılmış. Burada daha önce sözünü ettiğimiz bütün unsurları, daha doğrusu unsurların çoğunu görüyoruz. Bu cephede de sütunlar, tepedeki entablatur, alınlık, alttaki bu üçgen alınlık gibi geleneksel mimari öğeler

kullanılmış. Bunların tümü var ama, bunlar Yunanların asla kullanmayacakları bir biçimde kullanılmışlar. Bunda az; yoğun bezeme kullanımına daha iyi örnekler göstereceğim.

Burada da bezeme var ama oldukça basit. Yani burada diğerlerinde olduğu kadar çok bezeme yok. Ama kesinlikle geleneksel mimari elemanlar kullanılarak bezenmiş, dışa taşan mimari elemanlarla yüzeye canlılık kazandırılmış. İki yanda üstlerinde dışa taşkın entablaturleriyle tek başlarına duran sütunlara bakın; aslında bu örnekte bunlar sütundan daha ziyade duvar ayağı, -- bir çıkıntılı bölme, bir girintili bölme, bir çıkıntılı bölme, bir girintili bölme, bir çıkıntılı bölme – geleneksel mimari unsurlarla duvar boyunca uzanan hareketlilik oluşturulmuş. Bu örnekte iki ayrı kat olduğunu tekrar belirtelim.

Perdenin solunda Deir'in cephesinden bir başka ayrıntı; burada inşaat malzemesinin kayanın kendisi olduğunu görebiliyorsunuz. Bu, kelimenin tam anlamıyla kayalara oyulmuş. Yani hala arka planda görülen kayalıkla aynı taş ve doğal olarak aynı renkte. Burada ise, tekrar Labirent Evi'ni (Casa del Labirinto) görüyoruz. Burada görmenizi istediğim, şimdi Ürdünde olan ve M.S. 2. yüzyıl ortalarına ait olan bu yapı ile İkinci Stil Roma duvar resmi arasındaki benzerlik. Kıрма üçgen alınlık içindeki *tholos*'u tekrar görüyoruz. Aslında tüm bu bezeme, hatta aşırı bezeme kavramıyla bu noktada karşılaşıyoruz. Ama bu ikisi arasındaki en önemli fark, Labirent Evi'nde durup gerçek sütunların arasından resme doğru baktığınızda daha önce de söylediğim gibi, arkasındaki *tholos*'u ortaya çıkarmak üzere ikiye ayrılmış bu üçgen alınlığı görüyorsunuz ve mekansal bir gerçeklik hissi algılıyorsunuz.

Alınlık ayrılmış olsa bile, bir *tholos*'a bakıyorsunuz. Burada pencereden evin dışında peristilli bir avlu ya da bahçe içindeki bir *tholos*'a bakıyormuşsunuz hissi yaratılmak istenmiştir. Yani, burada *tholos*'un bu kıрма üçgen alınlığın arkasında, uzakta bir yerde olduğunu algılıyorsunuz ya da en azından ben öyle algılıyorum. Buradaki durum ise, tümüyle farklıdır. Evet, burada da bir *tholos* var; evet, burada da bir kıрма üçgen alınlık var. Ama buradaki *tholos* diğer unsurlar gibi bir bezeme unsuruna dönüştürülmüş. Bu bir *tholos*, evet ama, deyim yerindeyse işe yarar değil. Gördüğünüz gibi, ortasında, aynen diğer bölmelerde olduğu gibi, olasılıkla heykel konan bir niş var. Ama burada bir mekan olduğu hissi uyandırmıyor. Diğerleri gibi o da sadece yüzeyde, cephede bir bezeme. Yani Deir'deki *tholos*'un kullanım şekliyle, tipik İkinci Stil Roma duvar resmindeki *tholos*'un kullanım şekli arasındaki en önemli fark budur.

Bazı bezeme öğeleri de dikkatinizi çekmiş olabilir. Şimdi bunlara birlikte bakabilmemiz için bazı ayrıntılar göstereceğim. Burada Petra'daki taşın, kayaların rengini çok net bir şekilde görebiliyorsunuz. Ama burada bir de daha önce gördüklerimizden çok farklı bir başlık görüyorsunuz. Burada Nabatilerin etkisini görüyoruz. Nabatiler yapılarında bu tip ilginç, dalgalı ama çok sade başlıklar kullanıyorlardı. Burada gördüğünüz gibi, kenarları içbükey ve ortasında bir tür topuz var. Gördüğünüz gibi, M.S. 2. yüzyıl ortalarına tarihlenen bu mezarın tasarımında net bir şekilde Roma modelleri örnek alınmış. Büyük olasılıkla, biraz önce bir örneğini gördüğümüz tipte duvar resimleri ya da bu resimlerin, mimarların ulaşabileceği çizimleri örnek alınmış, bunlar yerel unsurlarla, bu örnekte Nabati sütunları ile birleştirilmiş.

Buradaki ayrıntıya bakarsanız, burada da bir tür metop triglif sistemi kullanılmış olduğunu görürsünüz. Bu panellerin ve üçüz yivlerin Yunan Dor mimarlığının özelliği olduğunu görmüştük. Burada bu kullanılmış. Ama bakın, metopların içinde ne var. Yunan veya Roma mimarlığında buna benzer bir şey yok. Yunan mimarlığında metoplar genellikle kabartmalarla bezenmiştir. Ama burada bu büyük diskleri görüyoruz. Her panelin içinde bir disk var. Bunlar Nabati diskleridir. Bunlar, daha erken dönemde Nabati mimarlığında kullanılmış. Sonuç olarak, 2. yüzyıl ortalarına tarihlenen bu sıradışı mezarda Nabati ve Roma unsurlarının çok ilginç ve yaratıcı bir şekilde birlikte kullanılmış olduğunu yineleyelim.

Perdenin sol tarafında *tholos*'un tepeliğini görüyoruz. Tepeliğin eteğinde bir adam oturuyor. Bu, insan boyu hakkında bir fikir verdiği için bizim için çok yararlı. Adam tepelikle kıyaslandığında küçük. Adamın mezarın bütününün yanında ne kadar küçük kalacağını siz düşünün. Yani, Ürdün'de de, 2. yüzyılda çok büyük yapılar inşa edilmiş, burada da, Roma'da olduğu gibi, "büyük güzeldir" egemen. Tepeliğe, mezarın tepesindeki bezemeye bakarsak; burada yine Nabati başlığı kullanıldığını görürüz, üstünde de bir tür kapaklı geniş bir kap var. Bu tip şeyleri Roma sanatından da biliyoruz. Bazı İkinci Stil Roma duvar resimlerinde de örneklerini görüyoruz. Bu, olasılıkla Nabati başlığı ile birleşmiş Greko-Romen bir motiftir. Mimarının mezarın bütünü gibi, bunu da mimari bir yapıdan ziyade bir heykel gibi işlemiş olduğunu, yapıyı bir heykeltraş gibi şekillendirdiğini görebiliyorsunuz. Bu, Rabirius'un Palatinus Tepesi'ndeki sarayın sekizgen odasında ya da çeşmesinde yaptığından çok da farklı değildir.

Burada yine Borromini'nin, Francesco Borromini'nin Sant'Ivo Kilisesi'nin tepe kısmını görüyoruz. Bunlar tabii ki birbirine benzemiyor, bu ikisi arasında kesinlikle bir ilişki yok. Ama göstermek istediğim, bu tip şeylerin

hiç kuşkusuz, kiliselerin tepelerindeki böyle çatı fenerleri türünden motifleri tasarlarken Borromini gibi 17. yüzyıl mimarlarına esin kaynağı olmuştur. Bu da bir başka ilginç kıyaslama. Bu, Petra'daki Deir'in kayalardan nasıl oyulmuş olduğunu ve hala Petra kayalığının bir parçası olduğunu, sanırım çok iyi biçimde gösteren harika bir görüntü. Gerçekten olağanüstü. Bunu bir başka Borromini kilisesi ile kıyaslıyoruz. Bu, ünlü San Carlo alle Quattro Fontane ya da daha çok kullanılan adıyla San Carlino yani Küçük San Carlo Kilisesi.

Borromini'nin ne yaptığını görüyorsunuz. O da aynen bunu yapan isimsiz mimarlar gibi, sütunlar, entablaturler, alınlıklar yani geleneksel mimari elemanlar kullanarak dalgalı bir cephe yapmış. Bunların tümü burada kullanılmış. Hatta burada, üst katta bir *tholos* bile var. Bu resimde gördüğünüz gibi, o da bu dalgalı duvar fikrini kullanmış. O da, burada gördüğümüzü yapan mimarlarla aynı şeyi yapmış. Burada sağda gördüğümüz Deir gibi yapıların, 17. yüzyıl mimarları üstünde etkisi olduğuna hiç kuşku yok. Bazılarının buralara geldiğini biliyoruz. Bunların çizimlerini yapıp, haklarında kitaplar yazmışlar ve bunlar 17. yüzyılda Roma'daki insanlara ulaşmıştır. Elbette, İtalya'da da yerel örnekler vardı. Ve gördüklerinden etkilendiler.

Bir başka kaya mezarı; bu da çok etkileyici. Petra'da bunlardan çok sayıda var ama burada, çok hoş çeşitleri olan bu mezarlardan sadece iki tanesinden söz edeceğiz. Petra'daki diğer ünlü mezar Khazne'dir. Bu da M.S. 2. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir. Bu da kayalara oyulmuştur, yine burada da salt cephe mimarisi söz konusudur; cepheden başka bir şey yoktur. Bu da Deir'deki gibi iki katlı, aşağıda bir tapınak cephesi, üstte de gördüğünüz gibi ikiye ayrılmış üçgen bir alınlığın arasından görünen bir *tholos* var. Burada da *tholos* bir bezeme unsuru olarak kullanılmış. Evet, bu örnekte kaide üzerinde bir heykel var ama bu heykel gerçek bir heykel değil, kayadan oyulmuş bir heykel. Yani bunun, *tholos* içinde duran gerçek bir heykel olmadığını, bir bezeme motifi olduğunu görebiliyoruz. İki yanında yer alan kaideli heykeller için de aynı şey geçerlidir. Buradaki üçgen alınlığı da çok net bir biçimde görüyorsunuz. *Tholos*'u görünür kılmak üzere ikiye ayrılmış. Bu örnekte, altta gerçek bir tapınak cephesi olduğunu görüyoruz.

Bu mezar, Roma prototiplerine daha yakın bir örnek; bezeme unsurları da Romalı. Nabati başlıkları ve disklerinin kullanıldığını Deir'den farklı olarak burada Korinth düzeninin bir çeşitlemesi kullanılmış. Bu, gerçek alınlığıyla, heykel bezemeleriyle, friziyle gerçek bir tapınak cephesi. Burada sadece geleneksel mimari unsurların kullanımını, bu çıkıntı, girinti,

çıkıntı, girinti şeklinde dalgalanan, hareketli bir cepheyi değil, fakat aynı zamanda, Deir örneğinde olmayan, her yüzeyin bezenmiş olma özelliğini de görüyoruz. Bu kabartmalı friz gibi, alınlık gibi, nişler gibi mümkün olan her yüzey dekore edilmiştir. Altta ise, Korinth düzeniyle erken Roma tapınaklarına çok benzeyen bir tapınak cephesi vardır. Bu *tholos*'un üstünde de çok benzer bir tepelik var ama burada, tepedeki kap bir Korinth başlığı üzerinde duruyor. Bu arada, bunu İkinci Stil Roma duvar resminde çok sık görüyoruz.

Khazne'yi de yine, çok sayıda anıtla yani 17. yüzyıl Roma barok yapısıyla kıyaslamak mümkün. Bu belki en iyisi değil, ama benim en sevdiğim örnek, bu nedenle bu kıyaslama için bunu göstermek istedim. Bu Santa Maria Kilisesi; Piazza Navona'nın hemen yakınında olan Santa Maria della Pace, mimar Pietro da Cortona tarafından tasarlanmış. Burada da aynı tip bir yaklaşım görüyoruz; altta bir tapınak cephesi var. Evet, bu farklı bir tapınak cephesi, çünkü bu, alınlıklı bir tapınak değil, yuvarlak bir tapınak. Ama genel fikir aynı; altta tapınak cephesi, ikinci kat ise, sütun, duvar ayağı, niş içinde pencere, bu ilginç üçgen alınlık içindeki parçalı alınlık gibi, geleneksel mimari elemanlarla bir canlılık yaratılmış. Söylemek istediğim, daha çok kilise mimarlığında olmakla beraber, saraylarda da gördüğümüz bu 17. yüzyıl barok mimarisinin, antik Roma barok mimarlığından etkilenmiş olduğu çok barizdir. Birkaç ayrıntıya daha bakalım; bu, Petra'daki Khazne *tholos*'unun alttan muhteşem bir görüntüsü. Bunu yine Roma'daki bazı 17. yüzyıl barok işçilikleriyle, örneğin Sant'Ivo'nun dalgalı cephesi, harika sekizgen kubbesi ve bazı iç mekan bezemeleriyle kıyaslayabiliriz.

4. Bölüm. Anadolu'da Barok [00:41:39]

Hala Doğu Roma İmparatorluğu'ndayız. Şimdi Anadolu'nun batı kıyısında bulunan iki şehre; Ephesos ile Miletos'a gitmek istiyorum. Konuya Ephesos'da bulunan ve Roma'yla ilişkisi bakımından oldukça ilginç bir örnek olan bir yapıyla başlayacağız. Bu, M.S 120 – 130 yıllarına tarihlenen Hadrianus Tapınağı. Hadrianus'un Ephesos'a geldiğini ve orada yaşayanların onu, bir tapınak inşa ederek onurlandırmak istediklerini biliyoruz. Bu aslında tapınaktan ziyade bir kült binası gibi. Bu bir "büyük güzeldir" örneği değil, aslında epey küçük bir yapı. Dediğim gibi, tapınaktan ziyade kült binası gibi. Bir tür yol kenarı tapınağı. Yolda yürürken birden karşınıza çıkıveriyor.

Ama bu yapıda ilginç olan, burada bu kemerli lentonun kullanılmış olmasıdır. Gördüğünüz gibi, düz ve kemerli lentolar. Bu, Hadrianus Villası'nda, Canopus'da gördüğümüzün aynısı. Yani İtalya'dan bildiğimiz

bir motif Anadolu'da bir başka Hadrianus yapısında kullanılmış. Anlaşılan tasarımcıların kafasında bu motif, Hadrianus'la özdeşleşmeye başlamış. Sonuç olarak, burada da geleneksel mimari unsurlar kullanılmış ama farklı bir biçimde; düz ve kemerli lentolar birlikte kullanılmış.

Bu tapınak, abartılı bezeme konusunda da çok iyi bir örnektir. Mimarlar her santimetre kareyi bezeme alanı olarak kullanmışlar. Gördüğümüz gibi, arşidrav, gerideki lentolar ve duvar ayakları her biri neredeyse mimari eleman soyutlaşacak kadar bezenmiş. Başka bir ayrıntı; sanırım sağda mimari elemanların kabartmalarla nasıl soyut bir hale getirildiğini net bir biçimde görüyorsunuz.

Aynı yaklaşımı Leptis Magna'da Severus Bazilikası'ndan da hatırlayacaksınız. Bu, Caracalla zamanında, yaklaşık M.S. 216 yılında eklendiğine inandığımız duvar ayağından bir ayrıntı. Elbette, bu daha geç bir yapı ama aynı ilginç yaklaşımın Leptis Magna'da zirveye ulaştığını görüyoruz. Hadrianus mimarlığında gördüğümüz bu düz ve kemerli lento kullanımının 17. yüzyıl Roma barok mimarlığında da karşımıza çıktığını belirtelim. Burada San Carlino'nun iç mekanını ve buradaki düz ve kemerli lento birleşimini görüyoruz. Yani, 17. Yüzyıl barok mimarları kesinlikle Roma örneklerini model alıyorlardı

Bildiğiniz gibi, yine Anadolu'da bulunan Miletos'dan da kısaca bir kapı yapısına değineceğim. Bu Miletos'un Güney Agora'sının yani pazaryerinin giriş kapısıdır ve yaklaşık olarak M.S. 160 yılına tarihlenir. Bu yapı artık Miletos'da değil, uzun zaman önce, antik eserlerin taşınıp götürüldüğü bir dönemde, ait olduğu yerden alınıp Almanya'ya götürülmüş. Şimdi Berlin'de bir müzede. Berlin'de, bir de kapının şehrin geri kalanıyla ilişkisini gösteren büyük bir model var. Kapı burada yukarıda. Güney Agora'ya açılan bu kapı. Yine gösteriş için yapılmış, inanılmaz güzellikte bir yapı.

Berlin Müzesi'ndeki rekonstrüksiyonunu görüyoruz. Oldukça etkileyici bir yapı. Burada bunun bir kapı yapısı olduğunu ve barok cephenin hemen her tür mimariye uygulanabilirliğini görüyorsunuz. Kapının altta üç açıklığı, üstünde de üç kör penceresi var. Tümüyle taştan yapılmış. Sütun, başlık gibi, geleneksel mimari elemanlar kullanılmış. Buradaki başlıkların komposit başlık olduğunu görüyorsunuz.

İki sütunun üstünde çıkıntı yapan bir dizi unsur ve iki yanda, yine çıkıntı yapan kanatlarıyla tiyatroya; tiyatrodaki *scaenae frons* tasarımını çağrıştırıyor. Alt kattaki lentolar düz ama yukarıda, kanatlardaki tam üçgen alınlıklarla, ortadaki kırma üçgen alınlık bir arada kullanılmış. Ortadaki

kırma üçgen alınlık özellikle ilginç; çünkü üstte, sağda ve solda iki kenar görüyorsunuz ama ortalarında, arka plandaki düzlemde bir alınlık var. Yani burada bir zigzag oluşturulmuş. Tüm yapıya daha fazla bir hareket katan bu tasarımda alınlık, ön bölümde başlıyor, arkaya doğru bir zigzag yapıyor. Burada yine geleneksel mimari elemanlarla yapılan çıkıntı, girinti, çıkıntı, girinti şeklinde bir tasarım görüyoruz.

Bunu, Yunanistan'da bulunan çok daha erken bir yapıyla kıyaslamak ilginç olacaktır. Burada M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen ve tümüyle işlevsel bir yapı olan Atina Akropol kapısını yani Propylaea'yı görüyoruz. Burada Dor sütunları kullanılmış ve sütunlar üstündeki çatıyı destekliyor. Triglifler ve metoplar var. Bu çok güzel bir yapı. Burada sütunlar tümüyle işlevseldir. Sütunlarının yapısal bir işlevi olmayan Miletos'daki bu M.S. 2. yüzyıl kapısından çok farklıdır. Burada sütunlar, geniş ölçüde yapıyı dekore etmek, yapıya canlılık ve hareketlilik katmak üzere kullanılmıştır ki, bu da onu bunun gibi önemli Yunan öncülerinden tümüyle ayırır. Burada bir ayrıntı görüyoruz; Berlin'deki müzeye bu yapıyı görmeye gelen turistler var, yine yapının boyutları hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak tanıyorlar. Burada kompozit başlıkları ve barok mimarlığının özelliklerinden biri olan neredeyse aşırı süslenmiş yüzeyleri çok belirgin bir biçimde görebiliyoruz.

Ödev konusu olarak bazılarınız Celsus Kütüphanesi'ni seçtiniz. Yani eminim bu yapıyla ilgili söylenecek her şeyi biliyorsunuz ama bu ders kapsamında da sözünü etmek istiyorum, çünkü bu hepimizin bilmesi gereken önemli bir yapı. Yapının hep şimdiki gibi görüldüğünü sanmayın. Size sanırım, yaklaşık 20, 25 yıl kadar önce çekilmiş bir fotoğrafını gösteriyorum. Bu fotoğraf yapı ayağa kaldırılmadan önce çekilmiş. Yaklaşık 25 yıl önce Celsus Kütüphanesi böyle görünüyordu. Her şey yıkılmış olsa da gördüğümüz gibi, şans eseri tüm parçaları orada. Yerlere saçılmış yüzlerce ama yüzlerce parça vardı. Yani yapı neredeyse tümüyle yerdedi. Bu parçalarla yapıyı ayağa kaldırmaya karar verdiler ve birkaç yıl süren çalışmalardan sonra ortaya muhteşem bir sonuç çıktı.

Bu, Ephesos'un günümüzdeki görünümü; yeniden ayağa kaldırılmış Celsus Kütüphanesi'ne doğru bakıyoruz. Bu fotoğrafta, en sonunda bir araya getirilmiş olan devasa yapboz bilmececinin parçalarını daha iyi görebiliyorsunuz. Bu, Ephesos'daki Celsus Kütüphanesi'nin inanılmaz cephesi. Tasarımının Miletos'daki Güney Agora Kapısı'ninkine aynı olduğunu görebiliyorsunuz. Bu örnekte iki kat söz konusu. Alt kat, üstündeki düz entablaturü destekleyen ikili sütunlarıyla orada gördüğümüze çok benziyor. İkinci katta ise, daha fazla dekoratif eleman

var; ortada üçgen bir alınlık, bunun iki yanınında birer parçalı alınlık ve iki kenarda aynen Deir'de gördüğümüz gibi, üzerinde dışa taşkın entablatur olan birer sütun daha.

Burada yine, yüzey boyunca hareketlilik yaratmak için geleneksel mimari elemanlar kullanılmış; çıkıntı, girinti, çıkıntı, girinti. Ama burada ikinci kata bakarsanız, ilginç bir özellik görürsünüz. İkinci kattaki unsurların alt kattakilerin üstüne yerleştiriliş biçimine bakın; bunların agora kapısında gördüğümüz gibi, alttakilerin tam üstünde olmadığını göreceksiniz. Üsttekiler çok ilginç bir şekilde, alttakilerin arasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Yani bu üstü alınlıklı çift sütunlar tam bunların üstüne konmamış. Gördüğünüz gibi, bu alınlıklı iki sütun ara kısmın üstünde yani kaydırılarak yerleştirilmiş. Buna bir süre bakarsanız, yapının cephesine fazladan bir hareket kattığını algılayabilirsiniz. Bu genel görüntüde sanırım, bezemeye duyulan ilgiyi de görüyorsunuz. Bunu, bu ayrıntılarda belki daha iyi göreceksiniz.

Burada bir niş ayrıntısı. Bazılarının içinde heykeller var; altlarında Yunanca adları yazılı. Duvar ayaklarının yoğun bezemelerle nasıl soyut hale getirilmiş olduğunu görebiliyorsunuz. Bu, burada alacalı renkte mermerin kullanıldığını gösteren harika bir görüntü. Kasetli tavanı, başlıklardaki ve entablaturdeki derin oyma işçiliğini yani yapının ne kadar süslü olduğunu da görebiliyorsunuz. Bu yapının en üst katında yaratılan görüntünün Dördüncü Stil'de üst sıralarda gördüğümüz mimari kafeslere çok benzediğini sanırım görebiliyorsunuz. Herculaneum'da bulunan bir parçanın ayrıntısını hatırlayalım; burada da Ephesos'un, M.S. 2. yüzyıl mimarisinde gördüğümüzle aynı tip kasetli bir tavan, ikiye ayrılmış üçgen alınlık görüyoruz.

Yapının içi böyle görünüyordu. Bu Ward-Perkins'den alınan ve ana nişi, sütunlu katları gösteren bir çizim. Gördüğünüz gibi, çok daha sade. Nişlerin içinde kütüphanedeki elyazmalarının bulunduğu raflar vardı. Bu da, altında Celsus'un mezarının bulunduğu niş. Ödev konularından söz ederken bundan bahsetmiştik. Celsus bu kütüphaneyi şehir halkının yararlanması için yaptırmış; yapıya adının verilmesini istemişti. Ama aynı zamanda, çok sevdiği ve onun için çok anlamlı olan bu yapının mezarı olmasını da istemişti. Ve ölünce kütüphanesinde ana nişin altına gömüldü. Bu planda ana nişin konumunu görüyorsunuz. Böylece sonsuza kadar bu olağanüstü yapıda kalabilecekti.

Antik Roma barok stilinde, gösteriş için yapılmış bir başka yapı. Burada Ward-Perkins'den alınan bir yeniden canlandırma görüyoruz. Bu,

Miletos'da, M.S 2. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olan *nymphaeum* yani çeşme yapısı. Bu da olağanüstü. Gereğinden fazla iddialı bir yapı, çok daha azı da işi görürdü. Bu bir çeşme olarak inşa edilmiş. Havuz kısmı altta. Yani tek katlı bir yapı bu iş için kesinlikle yeterli olurdu, Ama olabildiğince iddialı olmuşlar, olabildiğince çok para harcamışlar. Çünkü bu sanırım, bir tür şehirlerarası bir üstünlük yarışı. Bilirsiniz işte, bizim çeşmemiz sizinkinden daha güzel ya da bizim çeşmemiz sizinkinden daha süslü demek gibi bir şey. Bu yapının altında yatan fikir:şuydu: "Bizim şehrimizin durumu daha iyi, biz Miletos halkı bu olağanüstü çeşmeyi yapabilecek kadar refah içinde yaşıyoruz."

Burada da tasarımın aynı olduğunu görebiliyorsunuz. Kesinlikle tiyatro mimarisi, sözünü ettiğimiz İkinci Stil ve Dördüncü Stil duvar resimleri model alınmış. Yine aynı tasarım; ilk katta, üzerinde düz lentolar bulunan bir dizi sütun var. İkinci katta buna alınlıklar; bazılarının üstünde ilginç, kıvrımlı motifler bulunan bu alınlıklar eklenmiş. En üst katta da yine aralarında ve arkalarında nişler bulunan üçgen alınlıklar var. Nişlerin içinde gördüğünüz gibi, heykeller, duvarlarda da dekoratif ayaklar yer alıyor. Bu yapıda da kanatlar var ama buradakiler, daha önce gördüğümüz yapılardakilerden daha fazla önemsenmiş. Kanatların orta kısma, çeşmeye dönük yüzünde alınlıklar var. Ward-Perkins Miletos'daki bu çeşmenin devasa boyutu hakkında bir fikir edinebilmemiz için buraya birkaç insan figürü yerleştirmiş.

5. Bölüm. Kuzey Afrika'da Sabratha Tiyatrosu [00:55:31]

Bugün, imparatorluğun doğusundaki barok mimarlığa odaklanacağımızı söyledim ama batıdan da en az bir örnek göstermek istiyorum. Sabratha'daki bu örnekle birlikte Kuzey Afrika'ya geri dönüyoruz. Sabratha, daha önce sözünü ettiğimiz Timgad ile Leptis Magna arasındadır. Burası Sabratha ve gördüğünüz gibi, o da deniz kıyısında. Burada olağanüstü bir tiyatro inşa edilmiş. Barok cephelerin her tür yapıda kullanılabilceğini gösteren bir başka örnek. Tiyatrolarda, tapınaklarda, çeşme ve kütüphaneler gibi yapılarda kullanılabilir. Ama tiyatro binaları özellikle bu stil için çok uygun, çünkü Roma tarihinin en başından beri tiyatro mimarlığında bu tip bezemeli, sütunlu tasarımların çok sıklıkla kullanıldığını görüyoruz.

Burada Sabratha Tiyatrosu'nun dışını görüyoruz. M.S. 200'lere tarihlenen yapı tekrar ayağa kaldırılmıştır. Bu da yıkılmış ama yine etrafta epeyce kalıntısı olduğu için cephe yeniden inşa edilebilmiş. Burada gördüğünüz gibi, bu da bugün sözünü ettiğimiz yapıların çoğu gibi yerel taşla yapılmış. İki katlı olduğunu görüyorsunuz. Taşla yapılmış olmasına rağmen Roma'da

çok daha erken dönemde yapılan tiyatrolara çok benziyor. Marcellus Tiyatrosu'nu, Colosseum'u hatırlayın. Gördüğünüz gibi, duvar ayakları üzerinde kemerler ve aralarında yarım sütunlardan oluşan bir tasarım.

Soldaki resme bakarsanız, Sabratha Tiyatrosu'nun sahne binasının özellikle çok iyi korunmuş olduğunu göreceksiniz. İki resim daha göstermek istiyorum. Özellikle bu harika fotoğrafta yapının antik dönemde ve şimdi neye benzediğini çok net bir biçimde görebiliyoruz. Bu da yine tipik tiyatro görünümüne sahip o olağanüstü barok cepherlerden biri. Burada da üç büyük niş var. Bu çok sık gördüğümüz bir özellik. Örneğin Leptis Magna'daki Augustus Dönemi tiyatrosunu düşünün. İki yanında sütunlu elemanlar olan üç büyük niş, üç katlı. Bu örnekte kayma yok, her biri tam diğerinin üstüne yerleştirilmiş. Ama burada, tipik iki dizi yerine dörtlü bir dizi var. Nişlerin içinde ise, dışa taşkın iki tane sütun var. Bunlar nişlerin içine yerleştirilmiş ama yapıya daha fazla bir canlılık katmak üzere nişlerin önüne, dışa doğru çıkıntı yapacak şekilde yerleştirilmişler.

Bir de alt kısma bakın. Sahnenin alt kısmının korunmuş olması çok ender bir durumdur ama burada korunmuş; hem de çok iyi korunmuş. Sahnenin alt kısmı girintili çıkıntılı. Dışa taşkın sütunlu elemanlar var. Her yeri kabartmalarla bezenmiş. O kadar çok figür var ki, taşın kütlesi yok olmuş gibi görünüyor. Sadece bir iki figür değil, çok iyi gördüğünüz gibi bir yığın figür var. Bu da yine, barok yapılarda gördüğümüz aşırı bezeme örneklerinden biri. Bir başka görüntü; çok net değil ama sanırım, sadece sahne bezemesi hakkında değil, yapının boyutları hakkında da çok iyi fikir veren bir resim. Burada bir grup turist var, onların sayesinde bu yapının da dönemin "büyük güzeldir" modasına uyduğunu görüyoruz. Burada süslemelerden bir ayrıntı görüyoruz; tanrı, tanrıça gibi tasvirler. Örneğin burada Üç Güzeller var. Ama ne kadar sıkışık olduğunu görüyorsunuz; o dönemde belli ki, çok sevilen abartılı süsleme konusunda bir fikir vermektedir.

6. Bölüm. Lübnan, Baalbek'teki Jupiter, Bacchus ve Venus Tapınakları [00:59:35]

Size göstermek istediğim son bir dizi yapı, birçok açıdan bugün gördüklerimizin en ilginç olanlarıdır. Bunlar, şimdi Lübnan sınırlarında olan Baalbek'te bir yapı kompleksi içinde yer alıyor. Bu, yapımı M.S. 1. yüzyıl ortalarından 3. yüzyıl ortalarına kadar yani, yaklaşık 200 yıl sürmüş olan Baalbek Jupiter Heliopolitanus Kutsal Alanı. Baalbek dediğim gibi bugün Lübnan'da, burada. Kalıntılar inanılmaz. Burası Bekaa Vadisi ve burada sürekli yaşanan savaşlar nedeniyle insan bu kalıntılar için endişe ediyor. Ama son yıllarda bölgede yaşanan güçlülere karşın yapılar hala

ayakta. Burada yapıların bazılarını, manzaraya karşı oluşturdukları zarif silüeti görüyorsunuz. Ama bu, kompleksin antik çağda nasıl bir yer olduğunu konusunda daha iyi bir fikir veriyor. Dediğim gibi yapıyı yıllar sürmüş. Şimdi yapıyı bir bütün olarak görelim; kronolojisine birazdan değineceğim. Çok büyük bir girişi var; tek merdiven, cephe vurgusu, kemerli bir lento ve bir alınlığı var. Arkasında çok ilginç bir şekilde üstü açık, altıgen bir avlu görüyoruz. Altıgen avludan, etrafı sütunlarla çevrili büyük dikdörtgen bir avluya geçiliyor. Burada çok büyük bir sunak var; bu bir Jupiter sunağı, çünkü kompleksteki ana tapınak Jupiter Tapınağı'ydı. Burada, arkada da bu tapınağı görüyorsunuz. Yani Jupiter Sunağı ve Jupiter Tapınağı.

Jupiter Tapınağı'na bakarsanız bunun, bu sömestr boyunca gördüğümüz diğer tapınaklara çok benzediğini görürsünüz; çok yüksek bir podyum, tek bir merdiven, cephe vurgusu, derin bir portiko, bu portikoda bağımsız sütunlar ve diğer özellikleri görürsünüz. Bu tapınağın duvarları dışında bir başka tapınak daha görüyorsunuz. Bu Bacchus Tapınağı. Kompleks içindeki üç tapıntıdan biri. Kendisine ait küçük bir avlusu var gibi görünüyor. Altta burada, görüntünün dışında kalıyor, birazdan göreceğimiz yuvarlak Venus Tapınağı var. Bu aynı girişin restore edilmiş hali, altıgen avlu, büyük Jupiter Tapınağı ve daha küçük olan Bacchus Tapınağı, onun da önüne olması gereken avlusu ve Bacchus Tapınağı'nın daha az gösterişli girişi.

Bu belki de sömestr boyunca gösterdiğim en büyüleyici görüntü, bu gerçekten muhteşem bir fotoğraf, sanırım bir hava fotoğrafı. Havadan çekilmiş olduğu için bundan kendime pay çıkaramam. Ama gördüğünüz gibi, harika bir fotoğraf. Günümüzdeki kalıntılar hakkında, gerçekten çok iyi bir fikir veriyor. Burada giriş kısmını görüyorsunuz. Bir zamanlar burada olan merdivenden geriye kalanlar, eskiden çok daha geniştii. Altıgen avluyu tepeden görüyorsunuz. Açık, dörtgen avlu. Sunaktan geriye kalanlar, podyumuyla Jupiter Tapınağı'nı görüyorsunuz, merdivenlerinden fazla bir şey kalmamış, sütunlarından da sadece altı tanesi korunmuş. Ama duvarların dışındaki Bacchus Tapınağı çok daha iyi durumda ve tapınağın bütünü hakkında çok iyi bir fikir veriyor.

Aynı yapıları gösteren bir plan: Giriş, altıgen avlu, açık dikdörtgen alan, A ile gösterilen Jupiter Tapınağı, B Bacchus Tapınağı. Bu da, Hadrianus Dönemi'nin çok sevilen kemerli lentosuyla, alınlığıyla girişi gösteren bir gravür. Şimdi kronolojiden söz edelim. M.S. 1.yüzyıl ortalarında ilk inşa edilen yapı Jupiter Tapınağı'ydı. M.S. 1.yüzyıl ortaları yani daha Claudius ve Nero zamanı. 2. yüzyılda başka eklemeler yapıldı. 3. yüzyılda da

propylon ve altıgen avlu eklendi. Aslında 2. yüzyılda eklenen bu açık dikdörtgen alandı. Ardından 3. yüzyılda da altıgen avlu ve giriş eklendi. Yani arkadan öne doğru bir gelişim var.

Bunlar Baalbek'deki Jupiter Tapınağı'nın korunagelen altı sütunu. Bunlar, daha doğrusu aslında yapının tamamı inanılmaz ölçüde büyük. Bu ana kadar gördüğümüz en büyük yapı. Önde 10, yanlarda 19 tane sütun olduğunu biliyoruz. Bunların yerli bal rengi kireçtaşından yapılmış olduğunu belirtelim; sanırım, bu her iki resimde de bunu net bir biçimde görüyorsunuz. Bu örnekte podyum 13.40 metre yüksekliğinde, 13.40 m., Leptis Magna Forumu'ndaki Divi Tapınağı'nın podyumu 5. 80 metreydi. Bu 13.40 metre. Sütun yüksekliği ise, 19.80 metre. Sulla'nın Jupiter OMC Tapınağı için Yunanistan'dan çalıp getirdiği sütunları hatırlayın; onlar 16.75 metreydi. Bunlar çok daha uzun. Yani tüm bunlar size yapının inanılmaz boyutları hakkında bir fikir verebilir.

Bu, Bacchus Tapınağı'nın bir planı. Size göstermek istediğim bu ikinci tapınak, M.S. 2.yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir. Burada bu tapınağı görüyoruz. Plan yapı hakkında çok iyi bir fikir veriyor ve bunun tipik Roma özellikleriyle Yunan özelliklerinin bir birleşimi olduğunu görebiliyorsunuz; tek merdiven, cephe vurgusu, derin portiko, portikoda bağımsız sütunlar ve tek cella. Ama etrafında, Yunan tapınaklarında olduğu gibi, peripteral bir sütun dizisi olduğunu görüyorsunuz. Ama merdiveni peripteral değil, birazdan göreceğimiz gibi, yüksek bir podyum üzerinde.

Burada görüyorsunuz. Çok iyi korunmuş durumda. Tüm yapıyı çevreleyen sütunları görebiliyorsunuz. Ama gördüğünüz gibi, tüm yapıyı çevreleyen bir merdiven yok, onun yerine yüksek bir podyum kullanılmış. Yanında ölçek olarak kullanabileceğimiz insanlar var. Bu da büyük bir yapı ama Jupiter Tapınağı'nın yanında küçük kalıyor. Bu yapılar o kadar büyük ki, biri makalesinin bir yerinde, sanırım şaka yollu bunların insan yapısı olamayacağını ya "Romalıların" ya da kesinlikle "Marslıların" inşa etmiş olması gerektiğini yazmıştı. Uzay gemileriyle gelip bu tapınağı inşa edip gitmişler; neyse durum buysa bize geride inanılmaz bir şey bırakmışlar!

Bu da yine bezemeli, aşırı bezemeli bir yapı. Bakarsanız, bir sürü ayrıntı, olağanüstü şeyler görürsünüz. Burada üstteki tonozlardan birine bakıyoruz; aşırıya kaçan bezemelerle, neredeyse yenip bitirilmiş olduğunu görebiliyorsunuz. Aynı şey buradaki muhteşem Medusa başı için de geçerli. Mimarların bezemediği tek bir nokta kalmamış. Bacchus Tapınağı, Roma tapınakları arasında en iyi durumda korunmuş iç mekana sahip örneklerden biri. Kapıdan içeri doğru bakıyoruz. Kapı pervazlarına

bakarsanız, ne kadar bezemeli olduğunu görürsünüz; yine bu da bezemelerle soyut hale getirilmiş.

İç mekana bakınca – size bunun daha iyi bir resmini gösterebilirim – yapının, gerçekten devasa Korinth sütunlarıyla, iki katlı nişleriyle, kemerli alınlıkları, tepedeki üçgen alınlıklarıyla antik çağdaki görünümü hakkında bir fikir sahibi oluyorsunuz. Aşırı bezemeli bu iç mekan devasa boyutlarda. Burasının antik çağda nasıl bir yer olduğunu gösteren restore edilmiş hali. İlk bakışta, kasetli düz tavanıyla, devasa sütunlarıyla Roma'daki Bazilika Ulpia'dan çok farklı olmayan bir tasarım görüyoruz; ama burada nefler yok. Ama içerdeki kemerleri, alınlıkları, heykelleri görüyorsunuz. Korinth başlıklarını da görüyorsunuz. Ama burada tepe pencereleri yok.

Ama en dipte çok ilginç bir özellik görüyoruz. Tapınağa giren herkes için odak noktası olan bu bölüme *adyton* deniyor. *Adyton* içine kült heykelinin yani burada Bacchus heykelinin bulunduğu bir tür kült mekanı. Burada gayet net bir şekilde görüyorsunuz. Burada agora kapısının merkezinde gördüğümüze çok benzer kırma üçgen bir alınlık olduğunu da görüyorsunuz. Arkasındaki düz üçgen alınlıkla burada da bir zigzag oluşturulmuş. Bunun altında ise, iki yanında bir çift sütun bulunan büyük bir taçkemer yer alıyor. Merkezinde de kült yeri var. Bu çok şık, barok olarak tanımlayacağımız bir tarzda yapılmış bir düzenleme.

Bugünkü dersimizi, bugün incelediğimiz yapılar içinde en sevdiğim yapıyla noktalamak istiyorum. Bu çok değişik bir yapı; Baalbek'deki Venus Tapınağı. Kompleksin dışında, önünde solda yer alan küçük bir tapınak. Bu üç tapınağın en geç olanıdır ve olasılıkla M.S. 3. yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Diğer ikisine kıyasla çok daha küçük bir tapınak. Ayrıca, geleneklere uygun bir biçimde dikdörtgen olan o tapınaklardan farklı olarak bu, yuvarlak planlıdır.

Ama farklı bir yuvarlak tapınak. Planına bakarsak; tek bir merdiveni, cephe vurgusu, derin bir portikosu, bu portikoda bağımsız sütunları olduğunu görürüz. Aynı zamanda da bir peripterosdur yani tüm yapıyı çevreleyen sütunları vardır. Yuvarlak cellasıyla yuvarlak bir tapınaktır. Ama gördüğünüz gibi mimar, çok değişik bir biçimde yapının dışını girintili çıkıntılı yapmış. Bunu buradaki yeniden canlandırma çiziminde de görüyorsunuz. Hem kaide kısmında hem sütunların üstündeki entablaturde girintiler çıkıntılar oluşturulmuş. Yapının dışına da, içinde heykeller olan nişler yerleştirilmiş. Burada da, mümkün olan her noktayı bezeme alışkanlığını görebiliyoruz.

Portikonun görünümü çok tartışmalıdır. Portiko, burada gördüğümüz gibi, üçgen bir alınlığın içinde kemerli bir lentoya mı sahipti bilmiyoruz; mümkün ama olmayabilir de, kesin olarak bilmiyoruz. Ama en azından geleneksel bir portikoyla yenilikçi bir ana gövdenin karışımı olduğunu biliyoruz. Bir anlamda, gelenekçi portikosuyla ve devrimsel gövdesiyle Roma'daki Pantheon'un küçük ve değişik bir versiyonudur. Ama bu beton bir yapı değil, tümüyle yerli taştan yapılmış. Burada yine kaidedeki mükemmel dalgalanmayı görüyoruz

Burada bir ayrıntı görüyoruz. Bugün bu da Baalbek'deki diğer yapılar gibi, daha doğrusu en azından Bacchus Tapınağı gibi çok iyi korunmuş durumdadır. Burada taş inşaatı görebiliyorsunuz. Maalesef siyah beyaz bir fotoğraf, ama aynı bal rengi taşla yapılmış. Burada yapının neye benzediğini görüyorsunuz. Girintili çıkıntılı kaideyi, yine girintili çıkıntılı harika entablaturü ve entablaturün abartılı bezemelerini görebiliyorsunuz. Bu yapıda üstte gördüğünüz gibi Korinth sütunları kullanılmış. Bu sarkan girlandlar gibi bazı geleneksel motifler de var. Burada, içinde heykeller bulunan nişler dekoratif amaçlı, cella dışı bile bir bezemeye dönüştürülmüş.

Ama bakın, bu girintili çıkıntılı duvar tasarıma daha iyi uyması için sütun kaideleri beş köşeli yapılmış. Bu tip kaideleri ikinci kez görüyoruz. Bu, normalden fazla sayıda kenarı olan yani, çokgen kaide örneğini daha önce Roma'daki Annia Regilla Mezarın'da görmüştük. Burada da görüyoruz. Bu, hem tasarımcının sıradışılığının bir kanıtı hem de Roma barok mimarlığında bir tür "her şey mübah" yaklaşımının bir göstergesidir.

Bitirmeden önce son iki resim daha göstermek istiyorum. Bu, Baalbek'deki Venus Tapınağı'ndan; yanındaki de bir Borromini yapısından ayrıntı. Bu Borromini yapısı. Ama resimlere böyle bakınca, antik dönemdeki bu yapıları neden barok olarak tanımladığımızı sanırım, anlıyorsunuz. Bu muhteşem Roma tasarımlarının Bernini gibi, Borromini gibi 17. yüzyıl İtalyan mimarlarının zihinleri ve eserleri üzerinde muazzam bir etkisi olduğunu görebiliyorsunuz. Çok teşekkür ederim.

[transkript sonu]

[başa dön](#)